

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XV

Neřir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XV

İstanbul - 1995

için çeşitli mezarlık ve hazirelerden kimlik açıklamalı örnekler verilmiş, bunların en erken devirlerde kullanılanları ve zaman içinde gösterdikleri değişik şekil almaları takip edilmiş, aynı şekil grubuna ait olan bazı başlıkların alt gruplarının gösterilmesi gibi zorlu bir iş başarı ile aldedilmiş ve bilinen ve kolayca tanınan *Kallavi*, *Mücevveze*, *Örfî* gibi kavuk tipleri yanında, çeşitli *Kafesî* tipleri, genel olarak yalnızca "*türban*" ismiyle anılan çeşitli sâir sarık tipleri, *Kâtibî* ve bunun alt grupları, resimleri de çizilmiş olarak araştırmacının ve özellikle sanat tarihçilerinin istifadesine sunulmuş bulunmaktadır. Bu kısım, Mezartaş başlıklarındaki fes ve fes çeşitleri hakkında verilen bilgi ve bu konuda yapılan örneklemelerle tamamlanmıştır. (s. 134-136). Kadınlara ait mezartaşlarında, doğal olarak farklı olan durum ayrıca işlenmiştir. (s. 137-138). Çok nadir ve istisnâî bir örnek olarak mezartaşında *Kafesî* 'yi andıran bir sarık taşıyan bir kadın mezartaşının varlığı da resimlenerek gösterilmiştir. (Üsküdar'da Şemsi Paşa Câmii haziresinde, 1030/1620-21 tarihli. Fotoğrafı için bkz. Tablo, 9/2). Bu önemli bölüm, "Derviş Mezarları" (Derwischgräber, s. 139-144) ve "Tarihe Kaynak Olarak Osmanlı Mezartaşları" (Osmanische Grabsteine als Quellen zur Geschichte, s. 145-148) ile ilgili iki kısımla sona ermektedir. Çalışmanın nihayetine uzun listeler halinde iki ek kısım ilave edilmiş bulunmaktadır. Bunlardan ilki İstanbul'daki mevcut hazire ve türbelerin mufassal dökümünü vermekte (Anhang 1: Die Gräberfelder bei Kultbauten, s. 151-160), ikincisi ise Mezartaşları başlıkları ile ilgili bölüme bir ek olarak hazırlanmış olup, orada yapılan tasnife uygun olarak (dokoz şekil gruplandırması, bunların dışında kalan ve herhangi bir grubu sokulamayan sâir şekillerdeki mezartaşları başlıkları ve fesbaşlıklı ve kadın mezartaşları tasnifi) tanzim edilmiş örnekleme listeleridir. (Anhang 2: Listen zum Kapitel Kopfbedeckungen, s. 161-196). Mükemmel bir dizin (Indices: Personenindex, Topograpischer Index, Sachindex, s. 199-206) ve 16 levha halinde verilen 57 adet fotoğraf bu zorlu çalışmayı taçlandırmaktadır. Dr. Laqueur'ü, şükranla karşıladığımız bu mükemmel çalışmasından ötürü kutlarken, bu eserin yerli çalışmaların örneği ve teşvikçisi olmasını dilerim.

Kemal BEYDİLLİ

Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati - Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri* -. İst. Üni. Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul 1994, s. 148

"Tarih araştırmaları bakımından arşiv belgelerinin değeri ilim alemi tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bununla birlikte, kütüphanelerimizde bulunan ve sayıları önemli bir yekûn teşkil eden yazma eserler, gerek belgelerin yansımadıkları husûslara da temas etmeleri ve gerekse mufassal malûmat vermeleri sebebiyle, kıymetli birer tarihi kaynak mahiyetindedirler. Yazma eserlerin, bu sayı çokluğuna karşılık, henüz değerlendirilmemiş olmaları bir yana, tam bir kataloğunun da yapılmamış olması, bu kıymetli eserlerden istifadeyi, büyük ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu kabil eserlerden ikisi, "Safiyye Sultân-zâde" olarak şöhret bulan, Sultan II. Mahmud döneminin gayri resmi tarihçilerinden olan, Mehmed Dâniş Bey tarafından kaleme alınmıştır.

Bu çalışmamızda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar kısmında bulunan ve şimdiye kadar bilinmeyen, Mehmed Dâniş Bey'in "Neticetü'l-vekayi" ve "Şefâret-nâme-i Şâhi" adlı eserlerini yayına hazırladık. Bu maksatla eserlerin yazma metinlerini bugünkü harflere çevirdikten sonra, Mehmed Dâniş Bey'in çağdaşı olan kaynaklar ve arşiv belgelerinden istifade ile eserleri değerlendirerek, takdîmi cihetine gittik. Araştırma sırasında, Mehmed Dâniş Bey'in biyografisini eksiksiz olarak ortaya koymaya çalışarak, tesbit etmiş olduğumuz "Aile Mezarlığı"nı ve kendi imzasını taşıyan "arzuhalini" çalışmamıza ilave ettik...". Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere, İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yapılmış bir master çalışması olan bu eser, II. Mahmud devri bürokratlarından Safiyye Sultânzâde Mehmed Dâniş Bey'in yayınlanmamış iki eseri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hayatı hakkında yapılan biyografik incelemenin en hayırlı neticesi, müellifin aile haziresini bulmak ve kaybolmaya mahkûm olan bu hazireyi fotoğraflarla zabt ve tesbit etmek olmuştur. (Baskıdaki teknik kifayetsizlik, fotoğrafların daha iyi görüntü vermesini önlemiştir. Krş. Resimler, s. 105-124). Mezarlıklar ve şehir içinde kalan kimi aile hazireleri ve türbelerin zaman içinde tahrib, yol ve bina işgaliyyesine kurban gittikleri bilinen bir hususdur. Mehmed Dâniş Bey'in aile haziresi Beşiktaş'da, Akaretler'e çıkan yolun hemen sağ köşesi gibi gayet işlek ve ayakaltı bir mekânda bulunmakla beraber, o da bu kaçınılmaz akibetten nasibini almaktadır. Hazirenin hemen yanında başlayan inşaat, daha şimdiden mevcut mezarların arkalarına kadar dolanarak, hazirenin arâzisine tecavüz etmiş ve dış cepheyi daraltmış ve mekânı kendince tasarruf etmiştir. (Bkz. Resimler, s. 105). Böyle mevkii bir konumda olan bu hazirenin korunması için herhangi bir tedbir almayan Beşiktaş Belediyesi'nin ve imar işleri ile ilgili kalemlerin mesuliyeti açıktır.

Mehmed Dâniş Bey, III. Selim devrinde devlet kalemlerinde çalışmaya başlar ve çeşitli vazifelerde bulunur. Hayatı, çeşitli yazma ve matbû kaynaklardan ve arşiv vesikalarından takib edilerek verilmiştir. Aile mezarlığının incelenmiş olması sebebiyle, hazirede geriye kalan aile efradının kimlikleri de tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bulunamadığı ifade edilen *Divan'*ı bir tarafa bırakılacak olursa, iki önemli eserinden biri olan *Neticetü'l-vekayi'* Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılışını anlatan önemli bir kaynak eserdir. Bu konu hakkında genelde yalnızca, hadiseden hemen sonra kaleme alınmış bulunan vak'anüvis Es'ad Efendi'nin *Üss-i Zafer* ünvânlı eseri tanınmış bulunmakla beraber, aynı tarzda konuyu zamanında ele alan diğer çeşitli eserlerin varlığı pek bilinmemiştir. Mehmed Dâniş'in eserini tertib ve kaleme alış sevkî açısından *Üss-i Zafer* ile benzerlik içinde olduğunu bu çalışma ortaya koymaktadır. Kütüphanelerimizdeki yazmalar üzerinde yaptığı araştırmalar neticesinde Şamil Mutlu, buna benzer daha bazı eserlerin bulunabileceğini de ortaya koymuştur. Nitekim, Divân-ı Hümâyûn kâtiblerinden Şirvânî Fâtih Efendi'nin, yine Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışını anlatan ve 1826'da kaleme aldığı *Gülzâr-ı Fütûhât* ünvânlı yazma eseri bu kabildendir. (Bu eser Dr. Mehmed Ali Beyhan tarafından incelenmekte ve yayına hazırlanmaktadır.)

Mehmed Dâniş'in incelenen ve yine aynen verilen ikinci eseri *Sefâretnâme-i Şâhi* adını taşımaktadır. Eser, II. Mahmud'un Haziran 1831'de Edirne'ye kadar yapmış olduğu seyâhati konu alır. Şahsen bu seyâhate katılmayan müellifin,

eserini duyduklarından ve kendisine anlatılanlardan hareketle ve *tahkiken* yazmış olması ilgi çekicidir. Bu durumun eserin kaynak değerini azaltmadığı ise, eser üzerinde yapılan incelemeler, arşiv malzemelerinin kullanılması yoluyla eserin denetlenmesi ve benzeri eserlerle (meselâ, Es'ad Efendi, *Sefernâme-i Hayr*) karşılaştırmalar yapılması neticesinde ortaya çıkartılmış bulunmaktadır.

Her iki eser, zengin ve özgün mütemmim bilgiler ihtiva eden dipnot açıklamaları ile işlenerek okuyucuya sunulmaktadır. Meselâ, 16. sayfede yer alan 35. dipnotta Nusretiye Câmii ile ilgili olarak verilen gayet özgün bilgiden, *Nusretiyye* adının, yerleşmiş bilginin aksine Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı münasebetiyle verilmiş bir isim olmadığı ve Mart 1826'da inşası biten ve 8 Nisan'da açılışı yapılan câminin adının, Keçecizâde İzzet Mollâ'nın teklif ettiği isimler arasından seçilen *Nusretiyye* ile tesmiyye edildiği bildirilmektedir. İki ay kadar sonra meydana gelen Vak'a-yi Hayriyye'ye, bu isimlendirmenin, "tefe'ülen ve teyemmenen" bir ilhâm-ı ilâhi olduğu varsayılmıştır. Es'ad Efendi'nin *Üss-i Zafer* 'nin yazma ve matbû nüshaları arasında farklar olduğu ve matbû nüshasında bazı kısımlara yer verilmediği ve Yeniçeriler hakkındaki galiz ifadeler yönünden "sansüre" uğradığı hakkında mevcut olan kimi kayıtlar da, bu araştırma ile zâil olmuş ve metin karşılaştırmaları ile çürütülmüştür. (Bkz. s. 19, n. 43). Bu tür ifadeler bakımından Mehmed Dâniş'in de sert bir üslûb içinde olduğu ortaya çıkartılmış bulunmaktadır. Sözü edilen ve konu ile ilgili olan üçüncü yazmanın, bu anlamda nasıl bir üslûba sahip olduğu, Dr. Mehmed Ali Beyhan'ın çalışmasıyla serâhât kazanacaktır. Bu tür yazma kaynakların gün ışığına çıkartılması, ciddi bir şekilde incelenerek ve işlenerek ilim âleminin istifadesine sunulması vazifesini başarı ile yerine getirmiş olan Can. Dr. Şamil Mutlu'yu kutlarım ve meslekte başarılar dilerim.

Kemal BEYDİLLİ

Machiel Kiel ve Friedrich Sauerwein, *Ost-Lokris in türkischer und neugriechischer Zeit (1460-1981). Persistenz und Zäsuren in der Siedlungsentwicklung und demographischen Geschichte Mittel-Griechenlands auf Grund osmanisch-türkischer und neugriechischer administrativer Quellen.* (Türk ve Yunanistan Devrinde Doğu Lokris (1460-1981). Osmanlı/Türk ve Yunan Mülkî Kaynaklarına Göre Orta Yunanistan'ın İskân Gelişmesi ve Demografik Tarihinde Devamlılık ve Duraklamalar). Hassauer Mittelmeerstudien 6. Passavia Univesitäts- verlag, Passau 1994. s. 130

Araştırmanın konusunu teşkil eden kıraç Lokris bölgesi, kuzey ve doğuda Euböa Körfezi, güneyde Nomos Böotiya, batıda Budonitsa (eski Osmanlı kazası Modoniç) olmak üzere 900 km² kadar bir yer işgal eder. 400 senelik bir Türk devri yaşayan ve bugün geriye bu devirden hiçbir şey kalmadığı belirtilen bölgenin tarihi, Türk fethiyle beraber sanki durmuş ve koyu bir karanlığa gömülmüş gibi kabul edilir. Oysa, hiç olmazsa 18. yüzyıl seyyâhlarının kayıtlarından bunun aksi bir durumun vârid olduğu istidlâl edilmektedir. Eser, kısa girişinde, bu hususları ikrâr ve yerleşmiş olan taraflı ve kasıtlı yanlışlığa